

Аграрная политика: механизм реализации

«Әлеуметтік кәсіпкерліктің» негізгі ұғымдары 1980-ші жылдары Ашока және Чарльз Лидербиерд компанияларының негізін қалаушы, ғылыми зерттеуші Билл Драйтонның күшімен кеңінен қолданыла бастады.

1990-жылдардың соңында, Дьюк Университетінің Әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту орталығының директоры Грегори Диз алғаш рет әлеуметтік кәсіпкерлікті мамандық ретінде және зерттеу саласы ретінде ұсынды.

XX ғасырдың 90-шы жылдарының соңында әлеуметтік кәсіпкерлік бойынша теориялық материалдар жинақталды және осы материалдар аясында белгілі бір деңгейде практикалық тәжірибелер пайда бола бастады.

«Әлеуметтік кәсіпкерлік» ұғымының басқа да жан-жақты ерекшеліктерін кеңінен зерттеушілер қатарына Томас Хоббс, Ричард Кантлон, Адам Смит, Жан Батисттерді жатқызуға болады.

Әлеуметтік кәсіпкерлік саласының алғашқы негізін қалаушылар мен оған күрделі зерттеулер жүргізген ғалымдарға Г.Диз, Р.Дарт, С.Шейн, С.Венкатараман, Дж.С.Морт, Дж.Виравардена, А.М.Передо, М.МакЛин, Дж.Мэр мен И.Марти, А.Гуклу, Дж.Мэр және О.Шоуэн, К.Соммеррок

(K.Sommerrock), У.Грассл сынды ғалымдарды атап өтуге болады.

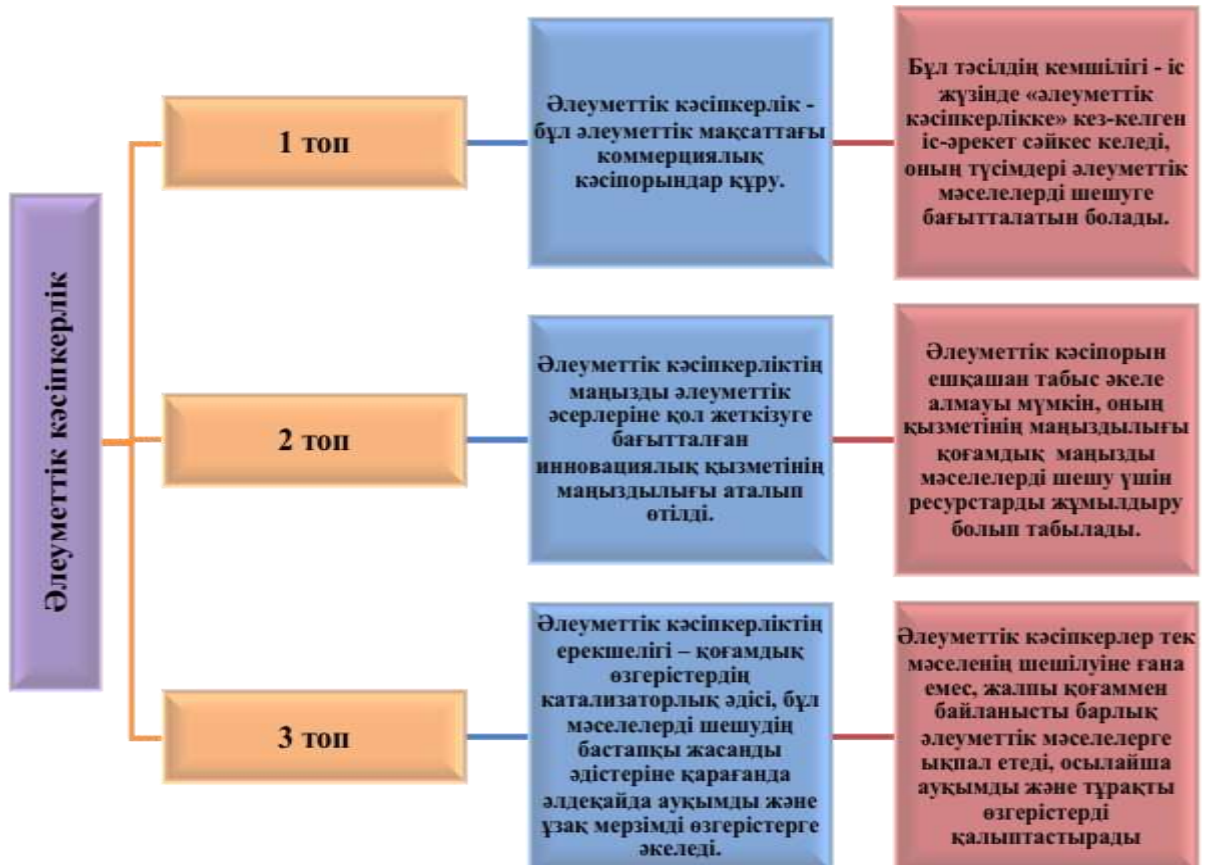
Халықаралық тәжірибеде әлеуметтік кәсіпкерлік-коммерциялық емес ұйымдардың белгілі бір әлеуметтік мақсаттар мен пайда табу арқылы инновациялық қызметті жүзеге асыратын, сонымен қатар, корпоративтік ұйымдарда коммерциялық және коммерциялық емес тәсілдерді біріктіретін кәсіпорын.

Нәтижелер және оларды талқылау.

Әлеуметтік кәсіпкерліктің инновациялық қызметі қазіргі таңда әлеуметтік капиталдың таза өсімін қалыптастыратын бизнес тиімділігіне әсер етеді. Инновациялық қызмет коммерциялық емес секторда да, корпоративтік әлеуметтік кәсіпорында да әлеуметтік мақсаттарды іске асыруға ықпал етеді, сондықтан, коммерциялық кәсіпорындар ретінде жұмыс істейтін әлеуметтік кәсіпорындар дәстүрлі әлеуметтік коммерциялық емес кәсіпорындарға қарағанда тиімді.

Еуропада сарапшылар әлеуметтік кәсіпкерлікті – ынтымақты (солидарной) экономика деп атайды. Мысалы, Ұлыбритания мен Франциядағы жаңа субъектінің үлесі ЖІӨ-нің 10%-ына дейін жетеді.

Бүгінгі таңда кәсіпкерліктің қарастырылып отырған түрі бойынша жасалған көзқарастарды үш аспектіде қарастыруға болады, олар 1-суретте келтірілген [1, 2].

1-сурет – «Әлеуметтік кәсіпкерлікті» анықтаудың негізгі тәсілдері

Аграрная политика: механизм реализации

Осылайша, әлеуметтік кәсіпкерлік: белгілі бір мақсаттар бойынша әлеуметтік құндылықтарды қалыптастыру, әлеуметтік маңыздылықтарды түсіндіру үшін қажетті мүмкіндіктерді қолдану және іске асыру, инновацияларды пайдалану, қызмет жағдайындағы тәуекелдердің орын алу кезіндегі төзімділік, қолда бар ресурстарға шектеулерді қабылдаудан бас тарту секілді жағдайларды қамтамасыз етуі тиіс [3].

Әлеуметтік кәсіпкерлік – экономиканың таяуда ғана пайда болған секторы екендігін ескерсек, оны кейбір зерттеушілер коммерциялық салаға, ал кейбіреулері коммерциялық емес салаға жатқызуға тырысуда. Бірақ «Атамекен» ҚР-ның Ұлттық кәсіпкерлер палатасының сарапшылары әлеуметтік кәсіпкерлік профиттік және нон-профиттік секторлар элементіне ие болатынын көрсеткен. Сарапшылар әлеуметтік кәсіпкерлікті өзінің жеке заңдарымен дамып жатқандығын көрсеткен [4].

Кез келген бизнестің мақсаты – жоғары табысқа қол жеткізу екендігі жалпыға белгілі. Ол нарық қатысушыларының мінез-құлық ережелерімен айқындалған. Алайда коммерциялық емес сектордың негізгі міндеті – бұл қоғамдық қажеттіліктерді қамтамасыз ету, барынша жоғары әлеуметтік әсерге қол жеткізу. Ал кәсіпкерліктің қарастырылып отырған бұл түрі, оның сипаты мен мақсаты, міндетін ескеретін

болсақ, оның табыстылық, пайда алу жағдайларымен ерекшеленуінде.

Оның логикасы, шешім қабылдау механизмі, табыстылық критерийлері және басқалары белгіленген қажеттілікке сәйкес құрылады. Коммерциялық саладан да, комерциялық емес саладан да бөлек жатқан жаңа кеңістікте де орын алып отырған себебі де осында. «Атамекен» ҚР-ның Ұлттық кәсіпкерлер палатасының сарапшыларының атап отырған профиттік және нон-профиттік секторларда әрекет етуші тұлғалар осы жерден табылады, бірақ олардың өз мақсаттары, құндылықтар жүйесі, өзара байланыс, әрекеттері, логикасы мен мотивациясы бар. Қоғамдық пайда мен қоғамдық маңызды түйткілдерді шешуге бағытталған өзіндік қарым-қатынас жүйесі бар. Әлеуметтік кәсіпкерлік – дәл осы ортаның өнімі.

Келтірілген мәліметтер аясында, әлеуметтік кәсіпкерлікті бірнеше топқа бөліп қарастыруға болады.

Әлеуметтік кәсіпкерлер тек мәселенің шешілуіне ғана емес, жалпы қоғаммен байланысты барлық әлеуметтік мәселелерге ықпал етеді, осылайша ауқымды және тұрақты өзгерістерді қалыптастырады.

Әлеуметтік кәсіпкерліктің негізгі талаптары әдетте 2-суретте ұсынылған талаптарды қамтиды.

2-сурет – Әлеуметтік кәсіпкерліктің негізгі критерийлері

XXI ғасырдағы кәсіпкерлік трендтің қарастырылып отырған түрінен Қазақстан да қалыс қалмады және ол 2014 жылдан бастап белсенді дами бастады. Әлеуметтік кәсіпкерлік қызметі кәсіпкерлікті ғылыми зерттеу тұрғысынан ғана емес, ең алдымен практикалық тұрғыда да сөзсіз қызығушылық тудырады. Егер ашық көзқарастармен қарайтын болсақ, әлеуметтік

кәсіпкерліктің пайда болуы тек қана кәсіпкерлер үшін пайда көзі ғана емес, сондай-ақ ол жалпы алғанда азаматтар мен мемлекет үшін қолайлы, ол үнемі оң нәтижеге қол жеткізу мүмкіндіктерін бере алады [5]. Бүгінде әлеуметтік кәсіпкерлер қоғам мен бизнестің белсенді бөлігіне айналады, олар жаңа бизнес ашу және дамытуға, жұмыс орындарын құруға,

тәуелділіктен бас тарту мәдениетін қалыптастыра отырып, әлеуметтік мәселелерді шешуге тәуекелге баруға дайын. Қазақстанның қазіргі жағдайында бұл өте тың құбылыс.

Мақала авторларымен «әлеуметтік кәсіпкерлік» ұғымымен халықтың қаншалықты таныс екенін анықтау мақсатында Астана және Ақмола облыстарының тұрғындары арасында зерттеу жүргізді. Сауалнама нәтижелері бойынша: тұрғындардың 15%-ы әлеуметтік кәсіпкерлік туралы хабарларының бар екендігі, 35%-ы бұл туралы естігендер болса, бірінші рет естігендер – 57%, жауап беруге қиналатындар 7% құрап отыр.

Қазақстанда дамудың қазіргі кезеңінде шамамен 150 әлеуметтік кәсіпкерлік бар, бірақ бейресми мәліметтер бойынша олардың саны 500-ге жуық. Демек, осындай кәсіпкерлікпен айналысатын көптеген адамдар бар, бірақ олар бұл жаңа бағыт екенін түсінбейді. Астана қаласының өзінде 10 әлеуметтік кәсіпкерлік бар. Егер біз «Әлеуметтік кәсіпкерлік дегеніміз не?» деген сұраққа жауап беретін болсақ, ол қоғамдағы белгілі бір әлеуметтік мәселелерді шешуге немесе жеңілдетуге бағытталған іс-шара. Олар негізінен Алматы, Астана, Шымкент, Қостанай, Шығыс Қазақстан облыстарында жұмыс істейді.

Соңғы екі жылда Қазақстанда әлеуметтік кәсіпкерліктің нақты деректермен айта алатындай, бірнеше айқын мысалдары жиналды.

Атап айтқанда, халықтың өмір сүру сапасын тиімді ұйымдастыру мақсатында жұмыс жасайтын Алматыда бір қоғамдық қор жұмыс жасауда. «БҰЛ – аула» жобасы аясында бес қалалық ауланы тазарту жұмыстары жүргізілді, сонымен қатар, таза аулада балаларға демалуға арналған шағын өнім шығарылды. Сондай-ақ, балалармен бірге шығармашылық және экологиялық білімдер беріліп, сенбіліктер ұйымдастырылады.

Талдықорғанда мүгедектерді оңалту орталығы жұмысқа кірісті. Келушілер сол жерде болу үшін төлеуге тура келеді, бірақ бұл оларды қалпына келтіру мәселесін шынымен шешуге мүмкіндік береді. Сондай-ақ осы қалада немерелерін өз бауырына алған жалғыз басты әжелер үшін тігін шеберханалары жұмыс жасайды.

Астана қаласында әлеуметтік кәсіпкердің басшылығымен құрылған мүгедектер, балалар үйлерінің түлектері, жалғызбасты аналарға арналған жұмыс істейтін шеберхана бар. Аталмыш шеберхана гүл

шоқтарын салатын себеттер, гүл салатын вазалар, электр шамдарының әшекей шыныларын, ыдыс-аяқтар жасайды.

Жақында қарастырылып отырған шеберхана «әлеуметтік жұмыс орындары» кәсіпорындарының категориясы енгізілді және ол Астана қаласының жұмыспен қамту орталығынан мүмкіндігі шектеулі әр-бір қызметкерге 45 мың теңге жалақы алатын болды. Сондай-ақ Астана қаласындағы қоғамдық қорлардың тағы біреуінің жетекшісі жаңа жоба ұсынды, оның басты мақсаты – ақыл-ойы шектеулі адамдарды жұмысқа орналастыру. Жобада ақыл-есі кем адамдардың құс өсіретіндігі, ет және жұмыртқа шығаратындығы туралы айтылды.

Бірақ, оң нәтижелерге қарамастан, мұндай қызмет түрлеріне кедергілер де аз емес: заңның осал тұстары, мемлекеттік құрылымдар мен бюрократияның жаңсақтығы, тендерлер туралы ақпараттардың аз болуы және оның жабық болуы, демеушілерді тарту қиындықтары, осы сала бойынша нақты деректерді білетін адамдарды іздеу (өзін-өзі қамтамасыз ететін әмбебап спорт алаңының бизнес-жоспарын жасау) [6].

Британдық Кеңестің «Шеврон» компаниясымен бірлесіп жүзеге асырған «I-SEED: әлеуметтік кәсіпкерлік және білім» жобасы аясындағы зерттеулер кезде, Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту үшін қазіргі кезде қандай жағдайлар болу анықталған, олар: әлеуметтік кәсіпкерлік туралы хабардарлықты арттыру (58%); тиісті заңнамалық базаны жетілдіру (55%); әлеуметтік кәсіпкерлік бойынша оқыту курстары мен тренингтер өткізу қажеттілігі (51%); мемлекеттен қаржыландыру (40%), Қазақстанда әлеуметтік кәсіпкерліктің бірыңғай ақпараттық ресурсын құру (40%) керектігі нақтыланды. Сондай-ақ, авторлармен жүргізілген сауалнамаға қатысушылардың пікірлері барысында Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпорындар үшін ең өзекті бағыттар мыналар болып табылды: халықтың әлсіз топтары үшін жұмыс орындарын құру (78%), қоршаған ортаны қорғау (54%), білім беру қызметтері (54%) және денсаулық сақтау қызметтері (45%).

Зерттеу нәтижелерін негізге ала отырып, Қазақстанда әлеуметтік кәсіпкерліктің дамуы барысында туындауы мүмкін бірқатар проблемаларды атап өтуге болады [7, 8]:

- бірінші топтағы мәселелер қатарына – қоғамның негізгі топтары тарапынан әлеуметтік кәсіпкерліктің мөнін толық түсінбеуі болып табылады. Әлеуметтік

кәсіпкерлік бүгінгі күні жаңа құбылыс, кәсіпкерліктің бұл түрінің негізгі мақсатын қоғамның басым бөлігі немесе әлеуметтік қатынастардағы негізгі субъектілердің көбі түсіне бермейді. Осылардың ішінде салық салу және заңнамалық реттеу органдары. Олар қарастырылып отырған кәсіпкерліктің дамуына негізгі кедергі келтірушілер болып табылады;

- екінші топтағы мәселелер қатарына әлеуметтік кәсіпкерлік идеяларға заңнамалық және әкімшілік қолдау көрсетудің қиындығы. Біріншіден, республикалық деңгейде заңдарды қабылдап, облыстық деңгейде оларды іске асырғанға дейін жергілікті қауымдастықтар әдетте өте ұзақ уақыт алады; екіншіден, заңнамалық актілерді іске асыру үшін жеткілікті орындарда қажетті ресурстардың болмауы мүмкін;

- үшінші топтағы мәселелер әлеуметтік кәсіпкерлік психологиясының қайшылықтарына, атап айтқанда әлеуметтік кәсіпкерлік пен әлеуметтік қызметтің логикаларындағы өзара объективті айырмашылықтарға байланысты;

- мәселелердің төртінші тобы бизнесті дамытудың бастапқы кезеңдерінде қаржы ресурстарын тарту мәселесінің, арнайы несиелік және несие бағдарламаларының болмауы. Әлеуметтік кәсіпорын – кез келген басқа бизнес сияқты инвестициялар қажет [9, 10]. Еуропада және Америка Құрама Штаттарында кәсіпкерліктің бұл түріне инвестициялар венчурлық филантропия аясында пайда болды, яғни әлеуметтік кәсіпкерлікке төмен пайыздық мөлшерлеменен, пайызсыз, соманың бір бөлігін өтеу шарттарына немесе бағдарламалық қамтамасыз етуге бағытталған инвестициялар түріндегі қаражаттарды ең төменгі пайызбен қайтару. АҚШ-да венчурлық әлеуметтік капиталдың қалыптасу көзі жеке қайырымдылық қорлары болып табылады, оның ішінде жеке қорлар. Еуропада жекеменшік қорлардан басқа, әлеуметтік кәсіпкерлікке арналған, қолжетімді несиелер мен инвестициялар қарастырылған және оны мемлекет жүзеге асырады.

Қазақстан жағдайына келетін болсақ, «әлеуметтік кәсіпкерлік» ұғымы заңды түрде бекітілмеген жұмыс істеу меха-низмдері әлі күнге дейін толық реттел-меген. Елімізде әлеуметтік кәсіпкерлік тәжірибесін мемлекеттік деңгейдегі және барлық тіркелген және жұмыс істейтін үкіметтік емес ұйымдарға тарату қиынға соғады.

Тұжырымдар. Әдетте өздерін әлеуметтік кәсіпкер ретінде санайтын кәсіпкерлер өз қызметтерін сату, салықтарға

қатысты проблемаларды болдырмау мақсатында және мемлекеттік гранттар мен жеке кәсіпкерлік атауын алу үшін үкіметтік емес ұйым ретінде тіркеледі. Жеке кәсіпкерліктің дамуындағы өте үлкен мүмкіндіктерге қарамастан, әлеуметтік кәсіпкерліктің дамуына кедергі келтіретін осындай жалған әрекеттер өте көп. Мемлекеттік органдар мен бюрократияның нашарлығы, заңның әлсіз тұстары, тендерлер туралы ақпараттың ашық болмауы, демеушілерді іздеу мен бұл салаға инвесторларды тартудағы қиындықтар, мысалы, әлеуметтік мүмкіндіктері жоғары, қаржы жағынан өзін-өзі қамтамасыз ететін, әмбебап әлеуметтік спорт алаңы үшін бизнес-жоспар жасау секілді бірқатар мәселелерді шешу аса маңызды.

Сонымен бірге, Қазақстанда әлеуметтік кәсіпкерліктің дамуы осыған мүдделі барлық тараптар – кәсіпкерлер, мемлекет, қоғам үшін маңызды іс-әрекеттердің бірі болатынын ұмытпау керек. Кәсіпкерліктің қай түрі болмасын, ондағы негізгі ереже – кез келген бизнестегі басымдылықты анықтап, мемлекеттің дамуына адал және айқын жағдай жасау.

Әдебиеттер тізімі

1 Жохова В.В. Социальное предпринимательство: сущность и понятие // Известия Дальневосточного федерального университета.- Экономика и управление.- 2015.- №1. – С.85-97.

2 Лебедева И.С. Концепция социального предпринимательства в контексте современной российской действительности // Вестник Томского государственного университета.- 2011.- №344.- С. 62-64.

3 Макарова А.С. Взаимодействие субъектов социального предпринимательства // Известия Байкальского государственного университета- 2012.- № 6(86). – С. 58-62.

4 Әлеуметтік кәсіпкерлік [Электрондық ресурс].- 23 маусым 2015.- URL: <http://astana.atameken.kz/kk/news/18824> (ақпаратты алу күні: 12.11.2017).

5 Напольская Н. Развитие социального предпринимательства в Казахстане. [Электронный ресурс].- 12.04.2016.- URL: <http://www.e-event.kz/razvitie-socialnogo-predprinimatelstva-v-kazahstane> (дата обращения: 10.10.2017).

6 Что казахстанцы знают о социальном предпринимательстве? [Электронный ресурс].- 19.09.2017. - URL: <https://kapital.kz/business/63113/chto-kazahstancy-znayut-o-socialnom-predprinimatelstve.html> (дата обращения: 01.10.2017).

7 Каримов Б.К., Савченко И.П., Исмуханов С.Т. Государственно-частное партнерство в аграрном секторе Республике Казахстан // Проблемы агрорынка. - 2016.-№ 1.- С. 41-46.

8 Ахмедьяров Е.А., Джакупова А.Н. Проблемы и направления инновационного развития АПК Республики Казахстан // Проблемы агрорынка. -2016. -№ 2. -С. 164-168.

9 Лисевич А.В. Социальное предпринимательство: понятие и региональный аспект // Вестник Марийского государственного университета. Серия «Сельскохозяйственные науки. Экономические науки». – 2016.- Т.2.- №2(6). – С.75-79.

10 Гришина Я.С. Социальное предпринимательство как инновационно-правовая основа обеспечения имущественных потребностей // Вестник Нижегородского университета им.Н.И. Лобачевского. – 2013.- №3(2). – С.50-52.

Әдебиеттер тизими

1 Zhohova V.V. Social'noe predprinimatel'stvo: sushhnost' i ponjatie// Izvestija Dal'nevostochnogo federal'nogo universiteta.- Jekonomika i upravlenie.- 2015.- №1. – S.85-97.

2 Lebedeva I.S. Konceptcija social'nogo predprinimatel'stva v kontekste sovremennoj rossijskoj dejstvitel'nosti // Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta.- 2011.- №344 .- S. 62-64.

3 Makarova A.S. Vzaimodejstvie sub#ektov social'nogo predprinimatel'stva //Izvestija

Bajkal'skogo gosudarstvennogo universiteta-2012.- № 6(86). – S. 58-62.

4 Әлеуметтік кәсіпкерлік [Jelektronдық resurs].- 23 mausym 2015.-URL: <http://astana.ata-meken.kz/kk/news/18824> (ақпаратты алу күні: 12.11.2017).

5 Napol'skaja N. Razvitie social'nogo predprinimatel'stva v Kazahstane. [Jelektronnyj resurs].- 12.04.2016. - URL: <http://www.e-event.kz/razvitie-socialnogo-predprinimatel'stva-v-kazahstane> (data obrashhenija: 10.10.2017).

6 Chto kazahstancy znajut o social'nom predprinimatel'stve? [Jelektronnyj resurs].- 19.09.2017. - URL: <https://kapital.kz/business/63113/chto-kazahstancy-znajut-o-socialnom-predprinimatel'stve.html> (data obrashhenija: 01.10.2017).

7 Karimov B.K., Savchenko I.P., Ismukanov S.T. Gosudarstvenno-chastnoe partnerstvo v agrarnom sektore Respublike Kazahstan // Problemy agrorynka. - 2016.-№ 1.-S. 41-46.

8 Ahmed'jarov E.A., Dzhakupova A.N. Problemy i napravlenija innovacionnogo razvitija APK Respubliki Kazahstan // Problemy agrorynka. -2016. -№ 2. -S. 164-168.

9 Lisevich A.V. Social'noe predprinimatel'stvo: ponjatie i regional'nyj aspekt // Vestnik Marijskogo gosudarstvennogo universiteta. Serija «Sel'skohozejajstvennye nauki. Jekonomicheskie nauki».-2016.- Т.2.-№2(6).- S.75-79.

10 Grishina Ja.S. Social'noe predprinimatel'stvo kak innovacionno-pravovaja osnova obespechenija imushhestvennyh potrebnošej // Vestnik Nizhegorodskogo universiteta im.N.I. Lobachevskogo. – 2013.- №3(2). – S.50-52.